

A magyarországi nemzetiségi tanítóképzés

A tanulmány a magyar felsőoktatás egy szűk, ám nagyon speciális területének, a nemzetiségi tanítóképzésnek mutatja be néhány sajátos vonását, elsősorban napjaink problémáira koncentrálva, némely ponton – a gondok pontosabb megértése végett – rövid történeti visszatekintéssel.

Egyetértve VÁMOS Ágnessel, magam is vallom, hogy „a nemzetiségi oktatás az ország kisebbségi oktatáspolitikájának tükré...”³⁹² Ezt alapvetően az határozza meg, hogy:

- milyen alapon (vallási, nyelvi stb.) definiálja az adott ország a nemzetiségeket,
- ebből következően milyen jogokat biztosít számukra,
- s e jogok milyen oktatáspolitikai konzekvenciákat indukálnak.

A kisebbségi oktatás konkrét megvalósulására azonban egyéb, elsődlegesen nem jogi jellegű tényezők is hatással vannak. Közülük a legfontosabbak:

- lélekszámuk,
- település-földrajzi elhelyezkedésük (tömbben vagy szóróványban élnek),
- társadalmi szervezettségük szintje,
- nyelvük nemzetközi presztízse,
- van-e anyaországuk, s milyen vele a kapcsolattartási lehetőségük,
- milyen Magyarországnak az anyaországgal a politikai–gazdasági–kulturális kapcsolatrendszere,
- milyen az anyaország nemzetközi politikai–gazdasági–kulturális befolyása.

---

³⁹² VÁMOS Ágnes: nemzetiségi oktatás (szócikk) In: *Pedagógiai lexikon* (főszerk. BÁTHORY Zoltán – FALUS Iván) II. kötet. Budapest: Keraban Kiadó, 1997, 558.

Az 1993-ban elfogadott *Nemzetiségi és etnikai kisebbségi törvény* 13 Magyarországon élő népcsoportra terjed ki. A kisebbségek fogalmát *szűken* értelmezi, annak körébe csak az őshonos – vagyis legalább egy évszázada a nemzetállam határai között élő – népcsoportokat sorolja. Nem érvényes tehát a bevándorlókra, menekültekre és az egyéb kisebbségben lévő csoportokra (pl. a fogyatékosokra).

A magyar jog elsősorban *nyelvcsoporthatározóként* határozza meg a nemzetiségeket, s egyéb elemeket (pl. vallás, kultúra stb.) nem vagy csak töredékesen vesz figyelembe. A magyarázat eléggé kézenfekvő, hiszen „egy nemzeti kisebbség létének meghatározásához alapvető, ha nem egyike a legfontosabb ismérveknek, nyelvállapotuk, mindenkor nyelvhasználatuk és kódválasztásuk”.³⁹³ Ezen elv alapján viszont a *cigányság* nem értelmezhető nemzetiségnek, két fő okból sem, hiszen:

- a) írott nyelvének szabályai nem kristályosodtak ki,
- b) anyajelvének sincs.

Így egyértelmű, hogy a törvény címében jelzett *etnikai kisebbség* a cigányságot jelenti.

Továbbá: oktatásukkal kapcsolatban „nem hagyható figyelmen kívül hogy – szemben a nemzetiségekkel – az e kisebbséghez tartozók többsége magyar anyanyelvű.”³⁹⁴

A 2001. évi népszámlálás alapján a kisebbségek létszámadatai az anyanyelv és a nyelvismeret szerint:³⁹⁵

Cigány	48.438	Román	8.482	Lengyel	2.580
Német	33.774	Ukrán	4.885	Görög	1921
Horvát	14.326	Szerb	3.388	Bolgár	1.299

³⁹³ MANHERZ Károly: *A magyarországi németek.* (Változó világ 23.) Budapest: Útmutató Tanácsadó és Kiadó Kft., 1998, 41.

³⁹⁴ LENGYEL Zsolt – NAVRACSICS Judit – SZABARI Krisztina – SZÉPE György: *Szociolingvisztika δ-π.* Budapest – Pécs – Veszprém: ELTE-JPTE-VE, 2000. 13.

³⁹⁵ http://www.nepszamlalas.hu/hun/kotetek/24/tables/load1_7_3.html. Letöltve: 2008. szept. 3.

Szlovák	11.817	Szlovén	3.180	Ruszin	1.113
				Örmény	294

Fentiek közül mindössze hatnak van nemzetiségi tanítóképzése. A 2008. évi felvételi tájékoztató³⁹⁶ szerint az alábbi intézmények hirdettek meg nemzetiségi tanítóképzést.

1. sz. táblázat

Kisebbségi nyelv	Intézmény
Német	<ul style="list-style-type: none"> - Apor Vilmos Katolikus Főiskola, Vác (AVKF) - Eötvös József Főiskola, Baja (EJF) - Eötvös Loránd Tudományegyetem Tanító- és Óvóképző Főiskolai Kar, Budapest (ELTE- TÓFK) - Pécsi Tudományegyetem Illyés Gyula Pedagógiai Kar, Szekszárd (PTE IGYPK) - Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Kar, Szeged (SZTE-JGYPK) - Vitéz János Tanítóképző Főiskola, Esztergom (VTIF)
Horvát	- Eötvös József Főiskola, Baja (EJF)
Szlovák	- Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Kar, Szeged (SZTE-JGYPK)

³⁹⁶ *Felsőoktatási felvételi tájékoztató 2008.* Budapest: Felvi Könyvek, 2007.

	<ul style="list-style-type: none"> - Tessedik Sámuel Főiskola Pedagógiai Főiskolai Kar, Szarvas (TS-PFK) - Vitéz János Tanítóképző Főiskola, Esztergom (VTIF)
Román	<ul style="list-style-type: none"> - Tessedik Sámuel Főiskola Pedagógiai Kar, Szarvas - Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Kar, Szeged (SZTE-JGYPK)
Szerb	<ul style="list-style-type: none"> - Eötvös József Főiskola, Baja (EJF) - Eötvös Loránd Tudományegyetem Tanító- és Óvóképző Főiskolai Kar, Budapest (ELTE- TÓFK)
Roma/cigány	<ul style="list-style-type: none"> - Apor Vilmos Katolikus Főiskola (Vác) - Eötvös József Főiskola, Baja (EJF) - Tessedik Sámuel Pedagógiai Főiskolai Kar (Szarvas)

Fontos kiemelni, hogy 1958-tól, vagyis a tanítóképzés felsőfokúvá válásától a nemzetiségi tanítóképzés nem különül el a „magyar” tanítóképzéstől, vagyis a nemzetiségi tanító egyidejűleg kap felkészítést a „magyar” és a nemzetiségi tanítói feladatokra. Kizárólag nemzetiségi tanítói feladatokra való felkészítés és ilyen jellegű diploma ma nincs Magyarországon. Ebből adódnak e képzés sajátosságai, bizonyos szempontból ellentmondásai.

A mai nemzetiségi tanítóképzés elaprózottságának (amely a fenti táblázatból jól kiolvasható) pontosabb megértéséhez célszerű röviden visszatekinteni az előzményekre.

A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsának 1958. évi 26. sz. törvényerejű rendelete: „1959. szeptember 1. napján tizenegy felsőfokú oktatási intézményként működő tanítóképző intézet nyílik meg...” (1.§ 1. bek.) Közülük egy intézményben, a Budapesti Tanítóképzőben szerezhető nemzetiségi oklevél: szlovák, délszláv, román és német nyelvből. Megfigyelhető, hogy már 1959-ben is alapvetően ugyanazokra a kisebbségi nyelvekre terjedt ki a tanítóképzés, mint ma (a délszláv akkor az azóta szétvált horvátot és szerbet egyesítette, szerb-horvátnak, ill. horvát-szerbnek is nevezték).

A nemzetiségi tanítóképzés szétszórtságának megszüntetésén túl a másik nagy „újdonsága” volt e rendelet következményeinek, hogy ettől kezdve – és azóta is – magyar intézetekben folyik a nemzetiségi tanítóképzés, s a magyar alsó fokú nevelőképzéssel elválaszthatatlanul egybefonódott. Ebből következően vizsgálata is csak annak viszonylatában lehetséges.

A fenti törvényerejű rendelet előírása (hogy csak Budapesten szerezhető nemzetiségi oklevél) 1967-ig tartott, amikor a képzési helyeket a nemzetiségek településhálózatához próbálták igazítani. Ekkor Bajára került a német és a délszláv képzés, Debrecenbe a román, Budapesten csak a szlovák maradt, amely 1972-től átkerült Esztergomba.

Ez az intézkedés azonban nem hozta meg a várt eredményt (elsősorban a hallgatói létszám növekedését), s valójában már az 1960-as évek végétől egyre erőteljesebben jelentkeztek azok a *gondok*, amelyek a mai napig sem oldódtak meg megnyugtatóan: széttagoztság, a magyar képzéshez csatolt heti néhány órás oktatásából eredő alacsony hatékonyság, a szakemberhiány, a gazdaságtalanság.

A fenti gondok folyamatos megléte ellenére tovább folytatódott decentralizálódás, melynek főbb állomásai:

-1987: Békéscsabán elindult a szlovák és a román tanítóképzés.

-1990-ben Esztergom német tanítóképzésbe kezdett,

-1992: a szerb-horvát (délszláv) szétválik szerbre és horvátra tovább növelve a decentralizációt. A nyelvi szétválasztást követően Baja éveken át párhuzamosan hirdetett szerb és horvát képzést, a szerbet illetően azonban eredménytelenül.

-1997-ben megtört a szerb képzés szünetelése: a budapesti képző megkezdte a szerb tanítóképzést.

-2003-ban a zsámbéki (mára már Vácra települt) főiskola (a fentebb említett cigány képzés mellett) a német nemzetiségi tanítóképzést is elindította

A nemzetiségi tanítóképzés 1990-től folyik 4 éves keretben. Képesítési követelményeit akkor a 158/1994-es kormányrendelet fogalmazta meg. A rendelet bizonyos szempontból fontos mérföldkő, mert:

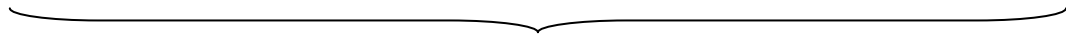

- itt jelenik meg először önállóan (a tanító szaktól elkülönítve) a nemzetiségi tanító szak;

- ugyanakkor valójában mégsem beszélhetünk önálló szakról, legalábbis nem olyan értelemben, ahogy külön szakként kezelendő a felsőoktatásban pl. az angol, a történelem stb. szak;
- a nemzetiségi tanítóképzést ugyanis lehetetlen a tanító („magyar” tanító) szakosok képzésétől elkülöníteni, mert a nemzetiségi tanító szak önállóan nem létezik, csak a magyar tanító szakkal együtt;
- sajátos összefonódásukat a kimeneti követelmények, vagyis a záróvizsgatárgyak felől bemutatva a 2. és a 3. sz. táblázat ábrázolja.

A magyar közoktatásra jellemző osztálytanítós rendszer (vagyis, hogy az alsó tagozat 1-4. osztályában a tanító minden tantárgy oktatási-nevelési feladatait ellátja), azt jelenti, hogy a „magyar” tanító szak „hétszakos” pedagógusképzés, amely kiegészül egy, a hallgató által szabadon, de kötelezően választott ún. műveltségterületi képzéssel, amely az adott műveltségterületen az 1-6. osztály oktatási-nevelési feladatainak ellátására jogosít. A záróvizsgáztatás is ennek megfelelően folyik.

2. sz. táblázat

Tanító szak – záróvizsga-tárgyak (tantárgy-pedagógiák)

Magyar nyelv és irodalom	Matematika	környezetismeret	Ének-zene	Vizuális nevelés	Technika	Testnevelés	Választott műveltségi terület
							
1–4. osztály							1–6. osztály

(Választható műveltségterületek: magyar nyelv és irodalom, idegen nyelv, matematika, ember és társadalom, természetismeret, ének-zene, vizuális nevelés, informatika, technika, családi–háztartási–gazdasági ismeretek, testnevelés és sport)

3. sz. táblázat

Nemzetiségi tanító szak – záróvizsgatárgyak (tantárgy-pedagógiák)

Magyar nyelv és irodalom	Matematika	Környezet- ismeret	Ének-zene	Vizuális nevelés	Technika	Testnevelés	Nemzetiségi nyelv
1–4. osztály							1–6. osztály

Az eltérést a „magyar” és a „nemzetiségi” tanítóképzés között mindössze az utolsó oszlopban megjelölt képzési terület jelenti, amely az adott tantárgy 1–6. osztályos tanítására készít fel. (Az ő esetükben a nemzetiségi nyelv váltja ki az választott műveltségi területet.) Ebből következően tehát a nemzetiségi tanító szak is jogosít az 1–4. osztályban valamennyi tantárgy oktatási-nevelési feladatainak ellátására, s ez egészül a nemzetiségi nyelv 1-6. osztályos tanításával.

2006 őszétől, a bolognai rendszerű oktatás bevezetésekor a fentiekben bemutatott struktúra nem változott, de a 381/2004. (XII. 28.) sz. képzési és kimeneti követelmények a nemzetiségi képzést a „magyar” tanító szakhoz kapcsolt választható szakirányává módosították. Így a nemzetiségi tanító szak már formálisan sem önálló szak az új rendszerben. A megoldás sajátos, esetlegesen értelmezési problémát jelentővé vált: a szak neve: tanító (nemzetiségi szakiránnyal), a szakképzettség viszont: nemzetiségi tanító (ami továbbra is magában foglalja a „magyar” tanítói szakképzettséget is).

Az alábbiakban csak az elmúlt tanév felvételi adatait mutatjuk be azzal a megjegyzéssel, hogy az előző évek létszámai ettől relevánsan nem térnek el.

4. sz. táblázat

Felvételi adatok 2008³⁹⁷ (nappali tagozat, alapképzés)

³⁹⁷ Forrás: www.felvi.hu/statisztika/statisztikak.ofi?mfa_id=3. Letöltve: 2008. szept. 10.

Intézmény	Német /fő	Horvát/fő	Szlovák/fő	Román/fő	Szerb/fő	Cigány/roma/fő
AVKF (Vác)	2					0
EJF (Baja)	3	2			0	0
ELTE TÓFK (Budapest)	10				0	
PTE-IFK SZTE (Szekszárd)	5					
SZTE- JGYPK (Szeged)	0		0	0		
TSF-PFK (Szarvas)			0	2		2
VTIF (Esztergom)	1		0			

Nagyon elgondolkodtató, hogy a 7 intézménybe nappali tagozatra felvett 27 fő még a 4 fő/intézmény átlagot sem éri el. Az okok nyilván nagyon összetettek, a magyarázatok is többfélék. „A nemzetiségi anyanyelv tanulásának ma az idegen nyelvek jelentenek konkurenciát. A német kisebbséget kivéve megállapítható, hogy a többi kisebbség a

kedvezőtlen folyamat részesévé vált.”³⁹⁸ A táblázat adatai a németnek ezt a kivételezett helyzetét nem támasztják alá, még akkor sem, ha „a németnek nemcsak nemzetiségi nyelvi státusa van, hanem Európa nagy részében, így Magyarországon szintén élvezzi a „világnyelv” presztízsét is.”³⁹⁹

Bár e tanulmányban mindvégig nemzetiségi oktatásról szólunk, emeljük ki, hogy a képzés nem nemzetiségi nyelven folyik, hanem az anyaország irodalmi nyelvén, illetve művelt köznyelvén. A tanítóképzőkbe kerülő hallgatók többsége ugyanis már nem otthonról hozta a szükséges nyelvtudást, hanem az iskolában tanulta. Ez alól kivétel a cigány/roma képzés, amely esetében magyarul folyik a kisebbségi oktatás, s ezzel párhuzamosan tanulják valamelyik cigány/roma nyelvjárást (pl. a lovári nyelvet). Mindezek alapján elmondható, hogy a nagyfokú asszimiláció nyomán már egy újfajta, a modern időknek megfelelő identitás jött létre.⁴⁰⁰

A magyar jog és a főiskolai intézményrendszer tehát biztosítja azt a nagyon fontos lehetőséget, hogy nemzetiségi pedagógusok nemzetiségi nyelven való felkészítésével a közoktatás olyan szakembereket kapjon, akik a nyelven keresztül egy nagyon fogékony életkorban, a kisiskoláskorban (de ez ugyanúgy érvényes az óvodáskorúakra is) szervezeten, iskolai keretek között a legtöbbet tehetik a kisebbségi identitás kialakításában, megőrzésében. Az más kérdés, hogy ebben a pályaválasztás előtt álló fiatalok mennyiben motiváltak. A felvételi létszám adatok ismeretében egyet kell értenünk TABAJDI Csabával, aki szerint: „ahhoz, hogy a kisebbség megőrizze anyanyelvét, maguknak az érintetteknek az erőfeszítése is szükséges.”⁴⁰¹ A nemzetiségi nyelvhasználatra, illetve az oktatásra vonatkozó jogi garanciák, szabályozások, intézményes keretek – bár alapvetőek, s egy demokratikus államban elengedhetetlenek – önmagukban csak lehetőségek, a velük való élést az identitástudattól az asszimiláción át a magyar oktatási rendszerbe való integrálásig egy sor olyan társadalmi-politikai jelenség alakítja és befolyásolja, amelyek részletezése meghaladná e tanulmány kereteit.

---

³⁹⁸ HAJDU István *A magyarországi nemzeti és etnikai kisebbségek oktatása. A kisebbségi önkormányzatok szerepe az oktatásban.* in: *Társadalom – nyelv – kultúra* (szerk. RAICSNÉ Horváth Anikó) Baja, EKF, 2002. 157-204. Itt: 167.

³⁹⁹ SZÉPE György – ZIMMERMANN Claudia: *Nyelvpolitikai keret a kisebbségi nyelvhasználat kérdésköréhez.* in: *Kétnyelvűség és magyar nyelvhasználat* (szerk. KASSAI Iлона), Budapest: az MTA Nyelvtudományi Intézetének Élőnyelvi Osztálya, 1995. 49-56. Itt: 51.

⁴⁰⁰ vö. MANHERZ Károly: *A magyarországi németek.* (Változó világ 23.) Budapest: Útmutató Tanácsadó és Kiadó Kft., 1998, 45.

⁴⁰¹ Idézi BÁRÁNY Ágota: *Nyelvi tervezés a kisebbségi nyelvoktatásban.* *Iskolakultúra*, 2000. 5.sz. 14-18. Itt: 15.

Végezetül nézzük meg, hogy mennyiben más egy nemzetiségi tanító feladata, mint például egy német vagy horvát szakos tanáré? A nemzetiségi tanítói képesítés jogosít az iskolai oktatás 1–4. osztályában magyar nyelven valamennyi műveltségi terület (tantárgy) oktatási-nevelési feladatainak ellátására, valamint a nemzetiségi nyelven oktatott tantárgyak (1–6. osztályban nemzetiségi anyanyelvi nevelés, 1–4. osztályban a nemzetiségi nyelven oktatott környezetismeret, ének-zene, testnevelés stb.) tanítására. A képző intézményekben ez speciális szakemberhiányt is jelenthet, mert az e képzésben résztvevő oktatók többnyire bölcsész végzettségűek (pl. horvát, német, szlovák stb. nyelv és irodalom szakos tanárok), s ebből következően általában nem ismerik (jól) például a testnevelés, ének-zene stb. szaknyelvét. A testnevelés, ének-zene stb. szakosok pedig nem mindig beszélik az adott kisebbségi nyelvet. Ennek a problémának a megoldásában sokat segíthetnek az anyanyelvi lektorok, a hallgatók anyaországbeli részképzése, vagy ha a hallgató képes a „magyar” tanítóképzésben kapott szakmai-metodikai ismereteket a nemzetiségi képzésben való részvétel során nyelvileg is adaptálni.

A nemzetiségi tanítóképzés fenti gondjainak ismeretében kikerülhetetlen a kérdés: Hogyan tovább? Ezen belül is:

- Milyen új perspektívát nyújt az EU-csatlakozás?
- Hogyan tovább a Bologna-folyamat jegyében?

„A teljes (az óvodától az egyetemig terjedő) oktatási infrastruktúra kiépítése valamennyi nemzetiség számára sok szempontból vitatható lenne; különféle oktatáspolitikai eszközökkel biztosítani lehet azonban, hogy a Magyarországon hiányzó speciális felsőfokú képzés az anyaországban lehetséges legyen. Ez elsősorban azért fontos, hogy a nemzetiségiak számára anyanyelven legyen elérhető minden olyan képzés, amely a modernizációt szolgálja; lehetőségük legyen arra, hogy az anyanemzet szakmai–tudományos közéletéhez kapcsolódjanak, azaz élni tudjanak identitástudatukkal.”⁴⁰² Mindezek megvalósulását mára már nagyban segítik az EU-s felsőoktatási hallgatói mobilitási programok (pl. Erasmus-program), és a Bologna-rendszerű oktatásban jelenlévő kredit-alapú képzés, amely garancia is egyben az anyaországban végzett tanulmányok hazai beszámítására, elismerésére.

---

⁴⁰² KÖTELES Lajos: A nemzetiségi oktatás feltételeinek és funkciójának változásai. *Kelet-Magyarországi Pedagógiai Szemle*, 1995. 3. sz. 5-11. Itt: 7.

Ami a jelenlegi szétaprózódott intézményhálózatot illeti, ennek további sorsát minden bizonnyal az a felsőoktatási integrációs folyamat fogja majd eldönteni, amely még korántsem tekinthető lezártnak.

Summary

The Education of National Minorities in Hungary

The present essay attempts to focus on legal, and other, factors connected to national minorities, and investigates – by considering these factors – the differences that the situation of the Gypsies show.

We shall shortly summarize the main stages of the process that have caused the basic problems in the education of national minorities (low attendance, not being economical, the lack of effectiveness) since 1958 when primary teacher training became a part of higher education. We are going to present the institutional system of primary teacher training for national minorities, the statistical data of the latest entrance exam and the conclusions that can be drawn. At the end of our essay we shall point to those possibilities attainable for Hungary as a EU member that could help us in finding real solutions and could help in ameliorating the educational problems of national minorities .